

Národní park Doñana

Jan Plesník

Žádný milovník přírody, který zavítá do subtropického jihozápadního Španělska, si jistě nenechá ujít návštěvu proslulého Národního parku Doñana. Chráněné území vyhlášené v roce 1969 leží v ústí řeky Guadalquivir do moře a zabírá 543 km². Oblast dostala jméno po vévodkyni doně Aně de Silva y Mendoza. Výstřední aristokratka v deltě řeky zbudovala sídlo připomínající spíše poustevnu než přepychový palác. Národní park nevzděčí za svůj vznik předvádavosti státních úřadů, ale mezinárodní nevládní organizaci. Dnešní Světový fond na ochranu přírody (WWF International) totiž ještě jako nadace IUCN – Mezinárodní unie na ochranu přírody vykoupil v roce 1963 od soukromých majitelů část zdejších bažin.

Pokud bychom chtěli v Evropě najít chráněné území, které se stalo sběratelem nejrozličnějších mezinárodních ocenění územní ochrany, Národní park Doñana by byl víc než vhodnou volbou. Oblast, místními označovaná jako Coto de Doñana, se z podnětu UNESCO stala biosférickou rezervací a lokalitou světového dědictví. Národní park obdržel i prestižní Evropský diplom Rady Evropy a Úmluva o mokřadech majících mezinárodní význam zejména jako biotopy vodního ptactva, známější jako Ramsarská úmluva, jej vyhlásila mokřadem mezinárodního významu. A hned na úvod si řekněme, že na-prosto zaslouženě.

Velká pětká

Území národního parku tvoří pět základních ekosystémů. Třicetkilometrový pás přírodních pláží, táhnoucí se od Matalascañas po ústí Guadalquiviru, ani vzdáleně nepřipomíná místa hromadného slunění, dobře známá českým turistům z Costa Brava nebo Costa del Sol. Doňanu ale nejvíc proslavily pohyblivé pískové duny, vytvořené větry vanoucími z Atlantského oceánu a šířící se do vnitrozemí rychlostí čtyř až šesti kilometrů ročně. Zarůstá je sporá vegetace tvořená odolnými trávami, cistem (*Cistus* spp.), vřesem obecným (*Calluna vulgaris*), vřesovcem pletovým (*Erica scoparia*), křovinami a působivou borovicí pinií (*Pinus pinea*), v angličtině podle tvaru výstižně označovanou jako deštníková borovice. Duny vysoké až 40 m mohou vyvolat v návštěvnících představu Sahary. Ostatně to byl důvod, proč zde opakovaně vysadili

Národní park Doñana je jedním z mála míst v Evropě, kde se vyskytuje plameňák růžový starosvětský (*Phoenicopterus ruber roseus*).

Foto J. Hlásek

Písčité duny zarůstají křovinnou vegetací, borovicemi piniemi (*Pinus pinea*) a jalovcem (*Juniperus* spp.).

Foto J. Plesník

nepůvodní velbloudy jednohrbé (*Camelus dromedarius*).

Charakter zdejších močálů se výrazně mění podle ročního období. Mokřady vznikající na nahromaděném jilu ve sníženinách vděčí za vznik vydatným podzimním deštům. Pláň v deltě Guadalquiviru se tak může proměnit v téměř souvislé mělké jezero. Na jaře se v bažinách zazelená nová vegetace, vytvářející opeřencům vynikající podmínky pro hnízdění. Letní vedra naopak zeleň ničí a vysušují mokřady do té míry, že ještě nedávno životem kypící lokality připomínají popraskaným povrchem spíše pouštní krajinu.

Pro křovinatou vegetaci, tvořící ekoton (přechodová zóna mezi dvěma dobře vymezenými společenstvy, resp. ekosystémy) mezi močály a zpevněnými dunami porostlými lesem, se živilo označení *vera* a najdeme v ní jak mokřadní, tak lesní druhy rostlin a živočichů. Na nepohyblivých písčích rostou lesní

porosty, v nichž převládá borovice pinie, dub korkový (*Quercus suber*), planě rostoucí olivovník evropský (*Olea europaea*) a hned několik druhů jalovců (*Juniperus* spp.).

Ptačí ráj to na pohled

Věhlas Doňany potvrzují především ornitologové. Na území národního parku bylo dosud zaznamenáno 419 stálých a migrujících ptačích druhů, což je více než na celém území ČR. Mokřady se smíšenou nebo sladkou vodou rok co rok lákají k přezimování víc než půl milionu vodních ptáků. Protože rezervace leží na hlavní tahové trase z Evropy do Afriky a zpět, tvoří „hrdlo láhve“, kterým každoročně migruje šest milionů opeřenců. Ovšem nejde jen o počet druhů nebo jedinců.

Největší oblibě se mezi návštěvníky těší plameňáci růžoví starosvětsí (*Phoenixopterus ruber roseus*), brodící se v tisících mělkými, nanejvýš 60 cm hlubokými mokřady. Ptáci, kteří antickým autorům připomínali bájněho Fénixe, tu během období s dostatkem vody také vyvádějí mláďata. Milovníky dravců nadchne, že při pohledu na oblohu téměř vždycky uvidíte kroužit ptačího predátora. Zatímco početnost orla iberského (*Aquila adalberti*) se ve Španělsku zvýšila z 38 párů v roce 1974 na 253 párů zaznamenaných v roce 2008, v Doňaně v 90. letech 20. století pytláci otrávilí polovinu populace, takže dnes zde hnízdí jen sedm párů tohoto majestátního dravce. Ti, kterým učarovali vodní ptáci, mohou při troše štěstí pozorovat čírku úzkozobou (*Marmaronetta angustirostris*). Středoevropan bude určitě potěšen ze setkání s celosvětově ohroženou kachnicí bělohlavou (*Oxyura leucocephala*), rychle mizející v důsledku křížení s invazní nepůvodní severoamerickou kachnicí kaštanovou (*Oxyura*

jamaceinsis), která se v mnoha evropských zemích dostala do volné přírody z chovů v lidské péči a vytvořila zde životaschopné populace. V Coto de Doñana hnízdí nejpočetnější evropské populace dalších pro nás exotických ptačích klenotů, jmenovitě straky modré (*Cyanopica cyana*), ibise hnědého (*Plegadis falcinellus*), stepokura krásného (*Pterocles alchata*) nebo lysky hřebenaté (*Fulica cristata*).

Nicméně je nezbytné připomenout, že návštěvníkům zůstala přístupná jen malá část národního parku a že počet turistů je důsledně regulován. Proto je před návštěvou tohoto unikátního území vhodné se domluvit na správě parku.

Doñana v ohrožení

Přestože se Coto de Doñana těší již téměř půlstoletí zákonné ochraně, nad jejím dalším osudem neustále visí hned několik Damoklových mečů. V přírodním parku, který svými více než 800 km² obklopuje jako ochranné pásmo vlastní národní park, neplatí tak přísná pravidla. Rozlehlá rýžová pole na jednu stranu živí tisíce ptáků, na druhou stranu odvodňování půdy pro jejich rozšiřování představuje pro citlivý vodní režim národního parku závažnou hrozbu. Vyschnutí zásob podzemní vody může vyvolat i velkoplošné pěstování jahod: 95 % nemalé sklizně jahod ve Španělsku pochází z bezprostředního okolí chráněného území. Rýžoviště a lány jahod navíc každoročně spolykají tuny pesticidů, používaných proti řasám, houbám, plevelům a v případě rýžových polí také proti raku červenému (*Procambarus clarkii*), který byl dovezen do Španělska v roce 1973 ze Severní Ameriky a z chovů unikl do volné přírody.

Národní park Doñana proslul pohyblivými písčnými písky.

Foto J. Plesník

V Evropě hnízdí čírka úzkozobá (*Marmaronetta angustirostris*) jen na několika místech ve Španělsku – v Coto de Doñana zimuje až 600 jedinců této pozoruhodné kachny.

Foto J. Hlásek

Novější výzkumy DNA a paleontologické nálezy naznačují, že populace straky modré (*Cyanopica cyana*) na Pyrenejském poloostrově se natolik liší od 9 000 km vzdálené populace ve východní Asii, že by měla být považována za samostatný druh – straku iberskou (*Cyanopica cooki*). Foto J. Hlášek

Plná čtvrtina celosvětové populace ohrožené kachnice bělohlavé (*Oxyura leucocephala*) žije ve Španělsku – 200 párů vyvádí mláďata v Národním parku Doñana.

Foto J. Hlášek

Stále větší splach z polí zvyšuje eutrofizaci prostředí. Eutrofizaci máme na mysli proces obohacování prostředí živinami, nejčastěji dusičnany a fosfáty, který v něm může vyvolat řadu nežádoucích změn.

V dubnu 1998 zasáhla národní park s neúprosností antické tragédie největší ekologická katastrofa v dějinách Evropy. Šest milionů tun bahna protrhlo hráz nádrže v Aznalcóllaru asi 40 km severně od hranic parku, kde se těží železná ruda a zinek. Kromě mazlavé hmoty se do řeky Guadiamar dostaly i čtyři miliony metrů krychlových černé, mimořádně kyselé odpadní vody obsahující ve vysoké koncentraci četné kovy. Díky okamžitým opatřením, které španělské daňové poplatníky přišly na 200 milionů euro (5,2 miliardy Kč), se doslova v minutě dvanácti podařilo kontaminovanou vodu z větší části

odklonit. Přesto ve vodních tocích Doňany uhynuly všechny ryby, měkkýši a korýši. Arzen a měď pronikly do potravního řetězce a jejich vyšší koncentrace v tkáních vedla k úhynu vodních ptáků. V bezprostředním ohrožení se ocitly zejména opeřenci živící se kořeny vodních rostlin, které obalila vrstva soustřeďující zinek.

Těžkostem čelí i symbol parku. Nejohroženější kočkovitou šelmou světa, rysa pardálového (*Lynx pardinus*), ničí stále vzrůstající silniční doprava. Díky sledování pomocí vysílaček (telemetrie) víme, že v Doňaně žije 22 až 30 zvířat, což představuje šestinu celosvětové populace. Ročně se ve volné přírodě Doňany sice narodí deset mláďat, ale během roku zahyne čtyři až šest dospělých zvířat pod koly automobilů. Proto byl na začátku tisíciletí zahájen chovný pro-

gram zaměřený na rozmnožování rysů v lidské péči. V roce 2005 se v chovné stanici El Acebuche narodilo vůbec první kotě v zajetí. Slibně se rozvíjející záchranný program ale zasáhla možná smrtící rána. Protože je na území národního parku povolen tradiční chov hovězího dobytka, rozšířila se tuberkulóza skotu nejen na kopytníky, ale i na rysy. A aby toho nebylo málo, od prosince 2009 do března 2010 uhynuli v chovu na chronické selhání ledvin čtyři jedinci a více než třetina jedinců v lidské péči vykazuje příznaky této choroby, která se přitom u rysů ve volné přírodě nevyskytuje.

Autor je poradcem ředitele Agentury ochrany přírody a krajiny ČR Praha

SUMMARY

Plesník J. The Doñana National Park

The Doñana National Park, also called Coto de Doñana, is located in Andalusia (Spain) and covers 543 km². It protects the Guadalquivir River Delta region where the river flows into the Atlantic Ocean. There are five main ecosystem types within the park. Approx. 30 kilometres of pristine beaches stretches from Matalascañas down to the delta. A breathtaking moving landscape of dunes has been formed by the Atlantic winds. Heathland or vera links the marshland and the stabilized sand of the forests. Umbrella Pines (*Pinus pinea*), Cork Oaks (*Quercus suber*), wild Olive (*Olea europaea*) and Juniper (*Juniperus* spp.) trees have covered the stabilized dunes. Marshlands attract annually half a million wintering birds, mainly wildfowl and waders while six million birds use them as a feeding station during the migration periods in

spring and autumn. Serious threats to unique Doñana's nature include contamination by agricultural runoff upstream from fertilisers and by pesticides used in large rice paddies and extensive strawberry fields, the use of river water to boost agricultural production by irrigating land along the coast, poaching and road traffic. In April 1998, a tailings dam at a mine at Aznalcóllar ruptured and caused the largest environmental pollution accident recorded in Europe's history. As the dam broke, a large amount of black acidic, metal-rich sledge and water flowed down river to the estuary. The tailings spill not only had catastrophic short term effects, there are likely to be long-term effects on wildlife. The Iberian Lynx (*Lynx pardinus*) Breeding Programme has produced some cubs in captivity, but more than one third of the animals in the El Acebuche Breeding Centre and in the other Spanish facility have shown symptoms of Chronic Kidney Disease. In addition, deaths of the critically endangered cat due to bovine tuberculosis have been recorded in the wild Doñana's population.